

سنگر تبلیغ

۹

کسب مهارت (۱)

ف. خسروی

جانفزای کلام نورانی اولین پیشوای معصوم بنگریم. امیرمؤمنان علی علیه السلام در خطبه‌ی ۱۰۸ نهج البلاغه ضمن تشبیهی زیبا و ظریف در معرفی وجود اقدس رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «طیب دوار بطبه قد احکم مراهمه و احمی مواسمه یضع ذلك حیث الحاجة الیه...»^(۱)؛ پیامبر اسلام طیبی است که بر سر بیماران گردان و مرهم او بیماران را درمان - و آنجا که دارو سودی ندهد - داغ او سوزان آن را به هنگام نیاز به دل‌هایی نهد که...»

اگر ژرف اندیشانه در تشبیه «مبلغ» به «طیب» بنگریم! به نکات عمیق و دقیقی خواهیم رسید که پرداختن به آنها مجالی دیگر می‌طلبد؛ اما در اولین نگاه پی می‌بریم که اگر بخواهیم آن گونه که شایسته است، به «بلاغ مبین» و

می‌دانیم که «تبلیغ رسالت» در رأس وظایف پیامبران الهی بوده و بدون شک این رسالت سنگین از مهمترین وظایف «وارثان» آنان نیز به شمار می‌رود. افرادی که این امانت آسمانی را به دوش گرفته‌اند، در حقیقت عهده‌دار بهترین کار شده‌اند، «و من احق قولاً ممن دعا الی الله فعمل صالحاً و قال انی من المسلمین؛ کیست نیکوگفتارتر از آن که (مردمان را) به سوی خدا فرا خواند و خود، نیکو کرد و گفت من مسلمانم»؟

برای آن که به جایگاه واقعی «مبلغ دینی» در جامعه پی ببریم، باید ببینیم انبیا و در رأس آنان وجود مبارک خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم خود چه منزلتی داشتند و در میان مردم چه نقشی ایفا کردند؟

بهرتر است این موضوع را در آیه‌ی

«تبلیغ مؤثر» بپردازیم و این امانت الهی را به سامان برسانیم، لازم است افراد مستعد را شناسایی، جذب و گزینش کنیم و اطلاعات لازم و کافی را در اختیارشان قرار دهیم؛ و از همه مهمتر آنان را در بکارگیری از امکانات، ابزارها و آموخته‌ها توانمند کنیم.

در نگاه دیگر می‌توان مبلغ را بسان رزمنده‌ای است که در میدان مبارزه و «جبهه فرهنگی» در «خط اول» قرار دارد. و اگر بخواهد در این «جهاد فرهنگی» پیروزمندانه به پیکار بپردازد، باید علاوه بر شناخت دقیق از جبهه‌ی موافق و مخالف و در اختیار داشتن امکانات مناسب، توانایی و مهارت استفاده از ابزارها و سلاحهای، این «میدان» را نیز داشته باشد.

اگر در هر مبارزه‌ای به ویژه «جهاد فرهنگی» و در «سنگر تبلیغ» که ظرافتها و پیچیدگی‌های خاص خود را دارد، مجاهدانی جان بر کف را حاضر کنیم و تمام امکانات و تجهیزات لازم را در اختیارشان قرار دهیم؛ اما مهارت به کارگیری را به آنان نیاموزیم، قطعاً ما پیروز آن میدان نخواهیم بود و نه تنها به

هدف نخواهیم رسید که امکانات و فرصت‌های زیادی را نیز از کف خواهیم داد.

بنابراین اگر بخواهیم در «سنگر تبلیغ» ظفرمندان به وظیفه خود عمل کنیم، باید با دو بال «محتوا» و «مهارت» در آسمان این رسالت الهی به پرواز درآییم. در مجال اندک این مقاله به اختصار به دو مطلب فوق اشاره می‌کنیم. اگر در این مقاله بر «مهارت» بیش از «محتوا» تکیه می‌کنیم، به معنای نادیده گرفتن اهمیت «محتوا» نیست؛ چه این که ارزش «محتوا» و ضرورت اتقان و پرباری آن در امر «تبلیغ» بر کسی پوشیده نیست؛ زیرا «محتوا» یکی از عناصر اساسی «تبلیغ» است و در جای خود باید ویژگیهای آن بررسی شود؛ اما آنچه خود را مهم‌تر از محتوا می‌نمایاند «قالب» است، چون همواره «محتوا» در «قالب» خاصی ارائه می‌شود و «مبلغ» باید مهارت استفاده از قالبها را کسب کند.

چنانچه یاد کردیم «تبلیغ» همان «طبابت» روحی و معنوی و محتوای آن همچون «دارو» است که بر فرض داشتن ویژگی‌های لازم، باید در قالبی ویژه به

«بیماران» تزریق شود و «طیبیب» باید علاوه بر در اختیار داشتن «داروهای» مناسب، مهارت استفاده از آنها را نیز داشته باشد.

مهارت «عمل»

قال علی عليه السلام: «علم المؤمن في

عمله» (۲).

علم مؤمن در عمل اوست.

برای آن که «مبلغ» دینی بتواند در وادی هدایت به «تبلیغ مؤثر» دست یابد، دو راهکار پیش رو دارد: راه عملی و راه علمی که یکی اصلی و دیگری فرعی است.

راه اصلی

بر اساس آیات و روایات فراوانی که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم، «مبلغ» در گام نخست موظف است از راه عمل که مهم‌ترین، روشن‌ترین و مؤثرترین شیوه است، به «تبلیغ» بپردازد. امام صادق عليه السلام در این زمینه می‌فرماید:

«كونوا دعاة الناس بغير السننكم ليروا عنكم الورع والاجتهاد والصلاة والخير و ان ذلك داعية» (۳).

مردمان را بدون زبان (به خدا) دعوت کنید (واهل عمل باشید) تا پرهیزکاری،

تلاش، نماز و کارهای شایسته را از شما ببینند و این، دعوت واقعی است.

و امیرمؤمنان عليه السلام می‌فرماید: «ان الوعظ الذي لا يمجح سمع و لا يعدله نفع ماسكت عنه لسان القول و نطق به لسان الفعل» (۴).

موعظه‌ای که گوش آن را پس نمی‌زند و هیچ سودی با آن برابری نمی‌کند، آن است که زبان گفتار در آن خاموش بماند و زبان کردار سخن بگوید. در این دو حدیث نورانی «دعوت» و «تبلیغ» واقعی «تبلیغ عملی» دانسته شده است. بنابراین «مبلغ دینی» پس از کسب آگاهی و قبل از آن که دیگران را به خداپرستی دعوت کند، باید خویشتن خود را ارشاد کند و «مهارت» لازم را در عمل کردن به دستورات خداوند به دست آورد؛ زیرا اولین مخاطب فرمان‌های الهی خود اوست، لذا قرآن کریم همواره عالمان تهی از عمل را مورد سرزنش قرار می‌دهد و آنها را مورد غضب حضرت حق می‌داند و می‌فرماید: ﴿يا ايها الذين آمنوا لم تقولون ما لاتفعلون كبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لاتفعلون﴾ (۵)؛ «ای کسانی که ایمان

آورده‌اید! چرا چیزی می‌گویید که به آن عمل نمی‌کنید؟ در نزد خدا زشت است که چیزی بگویید و به آن عمل نکنید».

قال النبی: یا بن مسعود لا تكون ممن یهدی الناس الی الخیر و یأمرهم بالخیر و هو غافل عنه یقول الله تعالی: «تأمرن الناس بالبرّ و تنسون انفسکم»^(۶)؛ ای ابن مسعود! از کسانی مباش که مردم را به نیکی راهنمایی می‌کنند و به آن فرمان می‌دهند و خود از آن غافلند، خدای متعال می‌فرماید: آیا مردمان را به نیکوکاری فرمان می‌دهید و خویش را فراموش می‌کنید!».

مؤثرترین قالبی که مبلغ می‌تواند یافته‌های علمی خود را در آن بریزد و به دیگران عرضه کند، همانا قالب عمل و تمرین در بکارگیری فرمان‌های خدای سبحان است، در غیر این صورت هرگز به «تبلیغ مؤثر» دست نخواهد یافت، همان گونه که امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«العالم اذا لم یعمل بعلمه زلت موعظته من القلوب كما یزل المطر عن الصفا»^(۷)؛ دانشمند وقتی به علم خویش عمل نکند موعظه‌ی او از دلها همچون باران روی سنگ صاف می‌لغزد. (نفوذ

نمی‌کند)».

رسول اکرم صلی الله علیه و آله نیز دعوتی را که به زینت عمل آراسته نشده باشد، در مثالی زیبا، به هیچ می‌انگارد و می‌فرماید:

«یا اباذرا الذی یدع بغير عمل کمثل الذی یرمی بغير وتر»^(۸)؛ ای اباذرا! مثل کسی که بی‌عمل دعوت (تبلیغ دین) کند، مانند کسی است که بدون زه با کمان تیر بیندازد».

و در جایی دیگر این گونه حضرت علی علیه السلام را مورد خطاب قرار می‌دهند: «یا علی! لاخیر فی قول الامع الفعل»^(۹)؛ ای علی! هیچ خیری در گفتار نیست؛ مگر با کردار».

اگر به کتاب تاریخ انبیا گذری کنیم درمی‌یابیم که انبیاء در «عمل» به دستورات الهی نسبت به همه‌ی مردم پیشگام بوده‌اند و عابدترین، عاملترین و پرهیزکارترین انسان‌ها به شمار می‌رفته‌اند.

شاهد این ادعا شهادتی است که ما نسبت به آنان می‌دهیم و عبودیت‌شان را بر رسالتشان مقدم می‌کنیم و اگر این شیوه نبود؛ هرگز آنان به مقام نبوت و رسالت نمی‌رسیدند و در «تبلیغ رسالت

الهی» پیروز نمی شدند.

اصرار قرآن و عسرت بر «تبلیغ رفتاری» ممکن است به علت ویژگی‌های آن باشد که مختصراً به آنها اشاره می‌کنیم.

ویژگیهای تبلیغ رفتاری

الف: مخاطب اول؛ «مبلغ» از آنجا که خود مسلمان است، در مقابل دستورات الهی اولین مخاطب است و قبل از آن که پیام الهی را به مردم برساند، ابتدا باید «خویشتن» را ارشاد کند و به احکام الهی پایبند باشد و اگر کسی این گونه نبود و عملش، گفته‌اش را تکذیب کرد، هرگز سخنان او نافذ نخواهد بود.

ب: تأثیرگذاری؛ «قال علی علیه السلام: العلم یرشدک و العمل یرشدک»؛ علم تو را ارشاد و هدایت می‌کند؛ اما عمل تو را به نتیجه می‌رساند.

از آنجا که «تبلیغ رفتاری» به نمایش گذاشتن ارزشهای الهی است، تأثیری خودی، عمیق و ماندگار دارد، از طرفی چون «عمل» ترجمان درون است و مردم مفاهیمی چون ایمان، ایثار، تقوا، تواضع و مهربانی را در رفتار مبلغ می‌بینند، سریع‌تر و عمیق‌تر متأثر می‌شوند. اگر به سیره‌ی انبیای الهی، پیشوایان

از طرفی ما مأموریم در دریافت آموزه‌های دینی ژرفاندیشی کنیم، و علوم الهی را از هر منشأیی نگیریم و آینه‌ی جانمان را به روی هر واعظی نچرخانیم. آری اگر در آموختن «علم الابدان» محدوده‌ای نداریم، در کسب «علم الادیان» موظفیم از سرچشمه‌های پاک سیراب شویم و غذای روحی خود را با دقت تمام تهیه کنیم، چنان که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

﴿فلینظر الانسان الی طعامه﴾^(۱۰)؛ پس انسان باید به طعام خود بنگرد.

پس در «سنگر تبلیغ» کاراترین سلاح «عمل»، مؤثرترین قالب برای طرح «محتوا» پایبندی مبلغ به یافته‌های دینی و ضروری‌ترین مهارت به نمایش گذاشتن باورهای معنوی در «رفتار» خود است.

اگر در «تبلیغ دین» مبلغ سعی کند در معاشرت با مردم بدون این که لب به موعظه بگشاید و سطری بنویسد، تنها به دستورات الهی آن گونه که شایسته است عمل کند، وظیفه‌ی تبلیغی خود را انجام داده است.

«تبلیغ مؤثر» باید مورد توجه قرار گیرد، «اصل تناسب» است، به این معنا که مبلغ بر پایه‌ی مهارتی که به دست می‌آورد، «محتوا» را در قالبی متناسب با سن، زبان، فرهنگ، استعداد، سطح آگاهی و ... مخاطب ارائه کند.

«تبلیغ رفتاری» این ویژگی را دارد که انتقال پیام را در هر شرایطی ممکن می‌سازد؛ زیرا «عمل» تنها زبانی است که همه به خوبی آن را می‌فهمند، نیاز به ترجمه و توضیح خاصی ندارد و به سهولت می‌توان از طریق آن «پیام» و

اگر به سیره‌ی انبیای الهی، پیشوایان معصوم و دانشمندان ربانی بنگریم، به این حقیقت پی می‌بریم که آنچه باعث هدایت مردم و گرویدنشان به حق می‌شود، رفتار و سیره‌ی عملی آنان است؛ لذا این مدال بزرگ الهی «انك لعلى خلق عظیم» تو باید زینتبخش زندگی همه‌ی داعیان الی الحق و مبلغان دینی باشد.

معصوم و دانشمندان ربانی بنگریم، به این حقیقت پی می‌بریم که آنچه باعث هدایت مردم و گرویدنشان به حق می‌شود، رفتار و سیره‌ی عملی آنان است؛ لذا این مدال بزرگ الهی «انك لعلى خلق عظیم»^(۱۲)؛ تو خلق عظیمی داری». باید زینتبخش زندگی همه‌ی داعیان الی الحق و مبلغان دینی باشد.

ج: سادگی؛ «قال الصادق علیه السلام: یا ابن جندب!... رحم الله قوماً كانوا سراجاً و مناراً كانوا دعاة الينا باعمالهم و مهوا طاقتهم»^(۱۳)؛ ای عبدالله بن جندب! خدا رحمت کند گروهی را که مشعل بودند، و مردم را با اعمال و تلاش طاقت‌فرسای خود به سوی ما دعوت می‌کردند.

ما برای ساماندهی یک شبکه‌ی تبلیغی پویا نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و سازماندهی ویژه هستیم و با توجه به پیچیدگی‌هایی که در «تبلیغ علمی» و عناصر اصلی آن - گیرنده، پیام و فرستنده - وجود دارد، با مشکلات بسیاری روبرو هستیم با این که در «تبلیغ رفتاری»، «پیام» به سادگی قابل انتقال به مخاطبان است.

د: سهولت؛ یکی از مسائلی که در

محتوا را به مخاطبان منتقل کرد.
هز هزینه‌ی کم؛ تبلیغات همواره با هزینه‌های متنوعی همراه است؛ چه بودجه‌ها، سرمایه‌ها و امکاناتی که برای به ثمر رسیدن «تبلیغ علمی» صرف نمی‌شود! با این که «تبلیغ رفتاری» چنین هزینه‌هایی را به دنبال ندارد و چون همه امکانات و ابزارهای آن در عمل خود مبلغ خلاصه می‌شود، با کمترین هزینه قابل ثمردهی است.

صورت به تشنگان معارف آسمانی بنمایانیم و همچون پیامبران و پیشوایان معصوم علیهم‌السلام در عمل به دستورات الهی پیشگام باشیم.

در توضیح «مهارت عملی» و تبلیغ رفتاری به همین مقدار بسنده می‌کنیم و در فرصت آینده با مهارت علمی و تبلیغ «گفتاری» و «نوشتاری» بحث را پی خواهیم گرفت.

پی‌نوشت

- ۱- نهج البلاغه، خطبه‌ی ۱۰۸.
- ۲- غرر الحکم، ص ۲۲۰.
- ۳- الحیة، ج ۱، ص ۱۱۳.
- ۴- همان، ص ۲۹۱.
- ۵- صف / ۲ و ۳.
- ۶- الحیة، ص ۲۸۶.
- ۷- همان، ج ۱، ص ۱۱۳.
- ۸- همان.
- ۹- همان.
- ۱۰- عبس / ۲۴.
- ۱۱- الحیة، ج ۱، ص ۲۶۳.
- ۱۲- سوره القلم، آیه ۴.
- ۱۳- تحف العقول، ص ۲۲۱.
- ۱۴- صحیفه‌ی سجادیه، دعای بیستم.

«اللهم صل علی محمد و آله وارزقنی
صحة فی عبادة و فراغاً فی زهادة و علماً
فی استعمال و ورعاً فی اجمال (۱۴)؛
خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست
و به من تندرستی، برای عبادت و
آسایش خاطری برای زهد و دانشی،
برای کار بستن و ورعی، برای انجام کار
خوب عطا فرما».

به امید آن که با به تصویر کشیدن
ارزش‌های الهی و سجایای اخلاقی در
آینه‌ی عمل خود آنها را در زیباترین